

1790eko Biltzarretik Garapen Kontseilua arte (1994)

*

RAMUNT XO KANBLONG

*

Garapen Kontseiluaren sortzea historia luze baten ondorioa da. Mendi bat gailurreraino igotzen den historia horietarik bat. Iparraldeak politika alorrean «sujet kolektiboa» zelako kontzientzia historikoa galdu zuen Frantses Iraultzarekin, bere instituzioek galtzean (Biltzar, Junta eta Sylviet) 1790ean. Garat anaien oihuak Euskal Departamentu baten alde ez zuen segidarik izan, ez herri mailan, ez politika alorrean.

Ipar Euskal Herria eta bere gizartea status politiko berrian «adaptatu» ziren. Politika alorrean, beren seinale edo, agerian gelditzen zen erreferentzia diferentziala zen beren «katolikotasuna» 1950 arte. Euskal gizartearen politika joera, horrek du gehienik markatu.

Beraz, Eugene Goihenetxek dioen bezala, 1790a eta gero, Iparraldeak «sujet kolektibo» bezala ez du historia propiorik. Horretan diferentzia handia du Hegoaldeko historia-rekin. Karlismoaren barnean murgilduko baita, hemen, euskal kontzientzia, eta azkenean, abertzaletasuna, hortik sortuko. Beti gogoetatua egoiten naiz ikusten dudalarik Hegoaldeko politikoei karlismoa eta bi gerra karlistak hartzen dituztela abertzale mugimenduaren sorleku eta abiapuntu bezala (esaterako Xabier Arzalluz eta Txillardegi, biak, horrela mintzo entzun ditut beti).

► Ramuntxo Kanblong Garapen Kontseiluko lehendakaria izan da 1994tik 1998ra. Copelec enpresako arduraduna da.

Orduan Ipar Euskal Herriaren kontzientzia XIX. eta XX. mendearen parte handi batean itoa da. Haatik kultur alorrean, bai, badu historia bat, ederra, Iparraldeak. Bere euskaltasunak emaiten dioen diferentzia hori susmatuko du lehenik Xahok eta laster bereziki Antoine Abbadiek. Ekintza miresgariak muntatuko ditu «Euskaldunen Aita» izenarekin ezagutua izanen denak eta kulturgintza bat abiatuko XIX. mendearen bigarren partean. Beraz, Iparraldeak izan duen historia edo bere nortasunaren alde eraman duen lana kultura sailean nabaritzen da.

Eragin soziala izan duten gertakarien artean badago ekintza eta datu zerrenda bat aipagarria:

- 1867, *Eskualduna* astekaria (1913an 15.000 irakurle zituena).
- 1901, Eskualtzaleen Biltzarraren sortzea: euskararen alderako lanean Iparraldeko gizartea biltzen zuen elkarte 1970 arte.
- 1920 (lehen mundu gerra eta gero), *Gure Herria* errebis-taren sorrera.
- 1934, *Aintzina* errebista eta abertzale mugimendu baten hastapena (Lafitteren inguruan).
- 1945, *Eskualduna* itzaltzen da eta *Herria* astekaria abiatzen Lafitteren eskutik.
- 1950, Ikas elkarte sortzen da euskararen erakaskuntza eskoletan sartzeko.
- 1950-60, Ikasleen Egunak (Unibertsitateetan, bereziki Bordelen eta Tolosan diren ikasleak biltzen dira udan, euskal estudio zenbaiten egiteko).

Bide berriak

- 1960-63, Enbata mugimenduaren sortzea eta abertzale mugimenduaren abiatzea.
- 1963, Seaska ikastolen elkartearen sortzea: lehenik Baionan, gero Arrangoitzen, Donibane Lohizunen eta abar.

Hortik aurrera gauzak lasterrago aldatzen dira.

60ko hamarkada, abertzale mugimenduaren abiatzea

60ko hamarkadan abiatzen da abertzale mugimendua Iparraldean eta berriz «sujet kolektibo» nahi du bilaka arazi Iparraldea. Hamar urtez bereziki politika sailean entsaiatzen da mugimendu hori (1960-70 hamarkada). Baina laster kultura eta ekonomia alorretan sortuko dira iniziatiba berriak. Egia erran beti elgarren arteko autonomia batekin joanen dira bai politika saila, bai kultur eta ekonomia saila. Batzuetan tirabirak izanen dira bi sailen artean, bereziki elgarren arteko autonomia hori errespetatzen ez denean. Baina oro har, biek aurrera egingen dute.

1963an sortzen dira ikastolak eta 70eko hamarkada ikastolen ugaltzearen hamarkada izanen da. Abertzale inguruko eta itxurako lehen enpresak ere orduan sortzen dira: Sokoa, Sica-Esnea/Berria nekazaritza kooperatiba, eta lehen kooperatibak (Copelec, Sei...). Ez dezagun ahantz Richard Bourhis hizkuntzalariak esplikatu eskema: hizkuntzaren eta ingurumenaren arteko inter-erlazioaren eragina. Horrelako zerbait gertatzen da orduan Iparraldean.

80ko hamarkada, irratien hamarkada

Hiru euskal irradi orduan abiatzen dira. Eragin sozial handia izanen dute (Radio Adour Navarre bi hizkuntzetako irratia izanen du arrakasta, lehen batean, baina laster itzaliko da, eta euskal irratia bakarrik geldituko dira). Kultur sailean oraindik, Pizkundera sortzen da, eta lehen gogoetaldiak bultzatzen ditu 40 bat elkarte biltzen dituelarik. *Maiatz* literatur errebista ere orduan sortzen da. Ekonomian Herrikoa-ren sorrera garrantzitsua eta enpresa ttipi eta kooperatibak ugaltzen dira. Laborantzan ELB sindikatua muntatzen da eta ardi esnearen borrokan garrantzi handia du.

Politikan, Enbata mugimendu bezala desagiten du Frantses Gobernuak 1974an, eta EHAS sortzen da. Hau 1981ean itzaliko da sozialistak botererat heltzean Parisen. Mitterranden alde 40 pertsonak agiri bat azalduko dute hauteskundeen bigarren itzulian, euskal departamentua eta hiz-

kuntzen aldeko proposamenak dituelako bere programan. Geroago «Hitz Hitz» komitea osatuko dute. 80ko hamarkada horretan sortzen dira Iparraldeko alderdi abertzaleak: 1986an EMA, 1987an EB eta EA, eta 1988ko hauteskundeetan hiruok elgarrekin joaiten dira.

90ko hamarkada, erakundeen hamarkada

Hemen sortzen dira Euskal Kulturaren aldeko Herrien Sindikata (lehen biltze eta urrats handia). Euskal Herriko Kultur Zentroaren esperientziaren ondotik Pizkundek (Haritxelhar, Abeberry, Erramun Baxok, Txomin Heguy) berriz negoziatzen du, Kultur Ministerioarekin, eta hor sortzen da garrantzi handiko Euskal Kultur Erakundea (Sindikataren laguntzarekin). Pizkundea aldatuko da: bilakatu da Euskal Konfederazioa (AEK eta Seaska barne, 70 elkarte) eta Euskal Irratien Konfederazio bat ere, programazio koordinatu batekin, abiatuko da. Azken hau 1994an sortu den Garapen Kontseiluak lagunduko du.

Estatu mailan ireki zirrikitu bat

Euskal militanteak bi hamarkada luzez (70ekoa eta 80koa) ari ziren beren lan eta borroketan kultur ekonomi alorrean eta politika alorrean. Eta hor geratuko da ideki-dura ttipi bat Estatuaren aldetik. Gutu aipatua izan da, baina nire ustez, oraino ere badu eragina 90eko hamarkada hasieran gertatuak. Pierre Joxe Barne ministroa etorriko da Euskal Herrira eta denekin hitz egingen du: politikoekin (EMA, EB, EA) eta auzapezekin. Bi biltzar garrantzitsu izanen ditu hauekin. Bat Kanbon eta hemen Hazparneko alkateak oihukatuko ditu abertzaleen galdeak, eta bestea Donibane Garazin. Bi idekidura horiek izanen dira: kultur sailean EKE eta ekonomian ADEPAB (Cheréque sindikalista ohia da Lur Antolakuntzaren ministro)¹.

Pierre Joxeren bisita eta gero izanen ditugu, Pauen Jacques Andrieux prefet bezala, eta Baionan Christian Sapède suprefet bezala. Biok etorriko dira EKEren Administrazioe

Kontseiluko bilkura guztietarat. Interesatuko dira (beren eskasia guztien artetik) euskal kulturari eta euskal bizi moldeari. Bultzada bat emanen diote, beren idekidurari esker, gure mugimenduari.

«Euskal Herria 2010»etik Garapen Kontseilurat

1992ko irailean Sapéde suprefetak antolaturik, bi egunez, Donapaleun bilduko gara ehunez goiti lagun: politiko, auzapez, ekonomi arduradun, kultur elkartetako animatzaile eta prefetaren eta François Bayrou Kontseilu Orokorraren (PAko Kontseilua noski) aurrean proposatuko du lan prospektibo bat egitea Iparraldeari buruz Gerpa deitu estudio ofizina batekin.

Biltzar horretan dut galdetzen, denen aurrean: «Baina estudio horien aplikazionea zeinek egingen du? Iparraldeak ez du deus egiturarik horretarako». Hortik ateratzean hurbilduko zaigu Michel Inchauspe deputatua eta erranen: «Orain da Euskal Departamentua muntatzeko momentua». Jakina, gero bere ideia aurrera eraman duela eta badakigu zer bilakatu den Parisko Parlamentuan bere lege proiektua 1994ko azaroan.

Nahiz dudak izan, prospektiba lan horretan parte hartuko dugu abertzaleok. Eta laster ohartuko gara gure mugimendua dela talde osoaren gatza eta piperra. Orduan agertzen dira ere horretaz interesatzen diren politiko berriak: Jean Jacques Lasserre, Max Brisson, Michel Arhaucet, Frantxoa Maitia... eta aspalditik horrelako zerbaiti buruz bakarka saiatu direnak: Saint Martin, D'Elissagaray...

Hiru lan eder agertuko ditu «Euskal Herria 2010» deitu lan talde horrek: Iparraldearen diagnostikoa, Egitura Azterketa eta geroari buruzko sei eszenario diferente. Baina bereziki jende andana bat lan talde horietan, elkarlana egingen, elkar ezagutu eta estimatuko dute, bereziki politiko eta abertzaleen artean. Biltzar Nagusi handi batzuk «Forum» deituak, 200 edo 300 jenderen aurrean, izanen dira (prentsa barne) eta orduko eskualdeko hiru ministroak beti alde agertuko (Bayrou, Alliot Marie eta Lamassoure).

Lan horiek bukatzean 1994ko udaberrian, berriz ere behar genukeen egituraren galdea eginga izanen da.

Erantzuna hau izanen da, Jean Jacques Lasserre eta suprefetaren aldetik: «Kontratuok eginen ditugu, Estatu, Akitania eta PAko egiturekin». Eta horrela sortzen dira Garapen Kontseilua 1994ko uztailean eta Hautetsien Kontseilua 1995ko otsailean.

Garapen Kontseiluaren lana²

Hasiera batean, Garapen Kontseilua bakarrik ari da lanean. Bere egitekoa da estudioak bultzatzea, proposamenak egitea, proposamen horien bideratzea nola eraman aztertzea. Mugaz gaindiko hartu-emanari buruz izanen dira lehen estudioak eta lehen erabakiak. Baina, egia erran, ez dira bururaino heldu erabaki horiek; hor bada oraino lanik egiteko...

Bitartean Hautetsien Kontseilua muntatzen da eta mandatu bat emaiten dio Garapen Kontseiluari: Lurralde Eskema bat antolatzea, hots, Lurralde Proiektu bat. Peio Olhagaray sartzan da idazkari orokor bezala eta «Acadie-Reflex» deitu estudio etxe baten laguntzarekin hasten gara lanean. Bostehun bat pertsonak parte hartuko dute lan horretan. Sei kapitulutan agertzen dira lan horren emaitzak (ikus Peio Olhagarayren artikulua). Zera agertzen da lan horietan:

- Hizkuntza sailean, Txomin Heguy eta Erramun Baxoken inguruan eginen da lan eder bat eta denek harridurarako, denek onartuko dute lan talde horren lana. «Euskara euskal herritar guztien afera bilakatzen da» (EK Eren izaiteak ainitz lagundu du lan hori). Francis Jaureguiberryren «Euskara eta Modernitatea» buruzko lana ere aipagarria da.

Kultura sailean ere lan ederra egiten da, eta Barnealdeko kultur egituren garrantzia azpimarratzen.

- Azpiegitura sailean: proiektu ederrak muntatzen dira. Baina hain segur eredugarriena da, Iparraldeaz arduratu behar diren hainbat funtzionario (bide, autopista, tren, ur, lur antolatze eta beste...) lehen aldikotz denak elgarrekin lanean hartzen direla. Hori, denek ontzat emaiten dute eta ondorio onak ekartzen ditu.

- Unibertsitate saila bultzatzeko, ikaragarriko oztopoak sortzen dira, Paueko Unibertsitateak ez baitu bere aztaparretik libro utzi nahi Iparraldea. Baina hemen ere, orain 1998ko urte haste honetan, aitzinamendu harri-garriak lortu ditu lan talde horrek eta Unibertsitatea garatuko da Iparraldean eta 5-6 urteren buruan baliteke Unibertsitate hori Berezkoa izaitea.
- Egia da Laborantza sailean aitzinamendu guti izan dela, baldintzak kontra zirelakoan. Baina hor ere badirudi ELB eta FDSEA³ (Iparraldeko bulegoa) ados jarri direla lan hori aurrera eramaiteko.

Arrantza sailean gauza bera ari da gertatzen.

- Oroz gainetik lan ariketa horiek guztiek ekarri dutena (Biltzar Nagusiari esker eta beste komunikabide batzuei esker) izan da euskal herritar askoren ideiak hasi direla aldatzen eta herri kontzientzia bat sortzen. Bereziki herri batean partalier edo partzuer zireneko sentimendua asko zabaldu da. Horri esker, 1996an, Iparraldeko auzapezak berriz hasi dira Departamentuaz mintzatzen, eta azkenik 1996ko urri hondarrean hau errebindikutzen.

Horko hutsunea dugu oraindik ere Baiona, Angelu eta Miarritzeko auzapezek ez dutela Departamentu hori onartzen. Frantses alderdi politikoei arras lotuak dituzte beren interesak.

Hondar kezka eta esperantza

Lurralde Eskema, Garapen Kontseiluak, Hautetsien Kontseiluaren eskuetan ezarri zuen 1996ko urriaren 25ean. Hautetsiek bost hilabetez ikertu ondoan aho batez (salbu eta bi) onartu zuten 1997ko martxoaren 22an. Gero Paueko Kontseilu Orokorrak (1997ko urriaren 3an), Akitaniakoak eta Estatuak (1997ko abenduaren 15a) onartu dute. Orain horko proposamenak aplikatu behar dira.

Garapen Kontseiluak, beti, goraki oihukatu du, denean, aplikazio hori egiteko egitura azkar bat behar dela. Hori da gure gaurko kezka eta ber denboran esperantza. Noiz eta

nola muntatuko den egitura hori? Ainitzek dute hor erantzuna, Estatuak dudarik gabe, politikoez... Baina oroz gainera Herriak, Iparraldeko Herriak tinko atxiki behar du egitura hori (hain segur Departamentu bat) muntatu behar delako nahia. ¶

1.- ADEPAB horrek behar zuen ekonomia sailean, EKEk kultur alorrean egin duen lan bera. Eta eginen du lan bat gero Garapen Kontseiluak baliotuko duena (Laborantza Ganbara, Unibertsitatea, garapen ekonomikoa barnealdean). Baina gatazkak sortuko dira abertzaleen eta Merkataritza Ganbararen artean eta oroz gainera hautetsi politikoak ez dira barne. Sapéde suprefetak hori kontuan hartuko du Garapen Kontseilua muntatzean.

2.- Garapen Kontseiluaren muntatzea «Euskal Herria 2010»eko zuzendari taldearen esku gelditu zen. Bost kolegio edo sail ditu orainarte (1994-1998): Sozial-Ekonomiko Kolegioa (30 partaide), Kultura eta Formakuntza Kolegioa (20 partaide), Hautetsien Kolegioa (15 partaide), Administrazioarenean Kolegioa (15 partaide), Pertsonalitate Koalifikatuak (10 partaide).

Hor dira Iparraldean diren elkarte azkarrenen ordezkariak: ekonomi sozial erakundeak; sindikatuak; kultur eta formakuntza elkarteak, 15 hautetsik zuzenean parte hartzen dute; prefet, suprefet eta administrazioe guztietako arduradunak (bide, industria, laborantza, eta abar).

Erregela bat errespetatua izan da bilkura guztietan: lurraldearen barruko edukiaz hitz egitea bakarrik, ez lurraldearen formaz edo egituraz.

3.- FDSEA da Frantses Laborari Sindikatu handienaren adarra PAko Departamentuan. Azken denbora hauetan Iparraldeari dagokion Bulegoa muntatua izan da (J.L. Gracy, J.P. Goity...) eta iduriz ELBrekin ados jarri dira Ganbara baten galdatzeko.